

KONUŞMACI: DR. EMİN AKÇAOĞLU
KONU: BANKACILIK
YER: ATILIM ÜNİVERSİTESİ SEYHAN CENGİZ TURHAN SALONU
TARİH: 5 ARALIK 2006
Dr. Emin Akçaoğlu
eakcaoglu@gmail.com

Yabancı Sermayeli Banka Girişleri Sınırlanabilir mi?

Finans Kulüp'ün internet sitesinde 3 Ağustos 2005'te yayınlanan 'Türk Bankacılığına Yabancı Sermayeli Girişler' başlıklı yazımı "... *Türk bankacılık sektöründe yaşanan değişimi ve bunları zorlayan krizleri Türk ekonomisinin 'reel' sektörlerinden ve 'genel birikim modelinden' bağımsız düşünmek mümkün değildir. ... Bu noktada, oligopolist rekabetin uyardığı reaksiyoner stratejilerin., 'satın alma yönünde güdülenmiş' yabancı alıcılar kadar 'pazardan çıkışta geri kalma ve zarara uğrama' kaygısıyla hareket edebilecek satıcılar için de geçerli olacağı not edilmelidir. Bu çerçevede, bugünlerde dile getirilen ve sektördeki yabancı sermaye payının hangi düzeylere erişebileceğine ilişkin görüşlerin genellikle çok iyimser oldukları düşünülmektedir. Ayrıca bu tür tahminlerin ne tür varsayımlara dayandırıldıkları da genellikle açıklanmamaktadır. Son olarak, Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayenin sınırlandırılması yönündeki görüşlerin benimsenmesi durumunda, eldeki politika seçeneklerinin de çok sınırlı olduğu not edilmelidir. Bu doğrultudaki tercihler değerlendirilirken kamu bankalarının konumu ve geleceği çok büyük önem taşımaktadır"* diyerek bitirmiştım.

O günden bu yana geçen yaklaşık dokuz ay zarfında Türk bankacılığına giren yabancı sermaye tutarı çarpıcı ölçüde arttı. Geçtiğimiz haftalarda Finansbank'ın Yunan bankası National Bank of Greece tarafından satın alınması gerçekleşen banka devirlerinin en çok ilgi çekeniydi. Bu gelişmeler topluma yön verenlerin bir kesimince alkışlarla karşılanırken, 'bankacılıkta yabancı sermayenin yoğunlaşmasının sakıncalı olup olmadığına' ilişkin tartışmayı da yeniden alevlendirdi ve yeniden Türk bankacılığına yabancı sermayeli girişlerin sınırlandırılması ya da tedbir alınması yönünde çağrılar yapılmaya başlandı. Fakat 'alınması gerektiği düşünülen tedbirlerin neler olabileceğine' ya da 'sözü edilen sınırlandırmanın nasıl yapılabileceğine' dair 'somut' öneriler işitilmedi. Oysa bu tür önerilerin somutlaşması tartışmanın daha verimli yürüyebilmesi için zorunludur.

Herşeyden önce bugün itibarıyla Türk bankacılık sektörünün ne kadarının yabancı sermaye tarafından kontrol edildiği netleştirilmelidir. Bu amaçla ilkin bir konuya açıklık getirilmelidir: Herhangi bir bankanın hisse dağılımındaki yabancı sermaye payını o bankanın – diyelim – aktif büyüklüğüyle çarparak, o orandaki aktif yüzdesinin yabancı kontrolünde olduğu söylenemez. Bankanın bilançosu bir bütün olduğuna göre esas olan bilançonun tamamının kim tarafından kontrol edildiğidir. Burada 'kontrol' kavramının özellikle vurgulanması gereklidir. Çünkü yabancı sermayeli doğrudan yatırımlar gündeme geldiğinde 'işin özünün kontrol kavramında belirginleştiği' not edilmelidir. Bir başka ifadeyle ister yeni (greenfield investment) ister satın almalar yoluyla (brownfield investment) olsun, yabancı sermayeli doğrudan yatırımda esas amaç kontrolün elde tutulmasıdır; kontrol edilmesi gereken her ne ise onun 'içselleştirilmesi', bünye içinde tutulmasıdır. Ayrıca, bir firmanın kontrol edilebilmesi için asgarî yüzde ellinin üstünde hisseye sahip olunması gerekmez. Bu husus üzerinde anlaşıldığında, Türk bankalarında kontrolün ya da son sözün kime ait olduğunun belirlenmesine geçilebilir.

Şimdi duruma bu perspektifle bakalım: CNBC-E'den Oğuz Büktel'in hazırladığı tabloya göre (Dünya, 18 Nisan 2006) yabancı sermayenin son söz sahibi olduğu bankaların toplam aktif büyüklüğü, bankacılık sektörünün 2005 yılsonundaki aktif büyüklüğünün yüzde 48,1'ine ulaşmıştır. O halde ilk tespit, halihazırda Türk bankacılık sektörünün hemen hemen yarısının yabancı sermayenin kontrolüne girdiğidir. Bu oranın nereye kadar yükselebileceğinin tahmini ise çok zordur. Çünkü rekabet koşullarının firma stratejilerini ne yönde şekillendirebileceği düşünüldüğünde, yapılacak her tahmin hata payını içinde barındırmaktadır. Bugün ülkemizde

kanıksanmış pekçok değişimin daha sekiz on yıl öncesinde asla mümkün olamazmış gibi görüldüğü hatırlanmalıdır. Bu şartlar altında, hiçbir firma kendisinin asla devredilemez olduğunu iddia edemez. Bugünün koşullarında belki rasyonel kabul edilebilecek bir öngörü ya da tercih bile yarının koşullarında rasyonelitesini yitirebilir. En yalın ifadeyle 'piyasa koşulları firmaları / bankaları herşeye zorlayabilir'. Kaldı ki karşı karşıya kalınan dış yatırım dalgasının ta kendisi bu durumun en çarpıcı örnekleriyle dolu değil midir? Bu çerçevede, en azından kuramsal olarak bu tür bir taahhüt ya da iddiada bulunabilecek yegane banka sahibinin belki devlet olabileceği ileri sürülebilir.

Yatırımcı yabancı bankaların da esasen kendi iç pazarlarındaki rekabet baskısı, pazar doygunluğu ve azalan getiriler sebebiyle yeni pazar arayışında oldukları ve bu arayış sürecinin 'stratejik' yönü dikkate alınmalıdır. Ekonomileri izolasyonist olmayan tüm ülkelerdeki mevcut rekabetçi koşullar, ayakta kalabilmek için mutlak surette dışa açılmayı ve büyümeyi zorunluluk haline getirmiştir. Bu durum sadece bankacılık sektörüyle sınırlı da değildir; akla gelebilecek herhangi bir sektördeki herhangi bir firma da aynı baskıyla karşı karşıyadır. Dolayısıyla rakiplerle baş edebilmek büyümeyi; rakipler hangi pazarlarda büyüyorlarsa aynı pazarlarda büyümeyi zorunlu kılmaktadır. Aksi halde bir süre sonra rekabet gücünün bütünüyle kaybı ve dolayısıyla 'satın alınma' riskine maruz kalınması kaçınılmazdır. Buradan hareketle, yabancı bankaların dış yatırım girişimlerinin gerisindeki 'stratejik aktif arayışı' saiki de mutlaka vurgulanmalıdır. Türk bankalarına biçilen değerlerin gittikçe artan bir seyir sergilemesi bile temelde bu sebebe dayanmaktadır. Devredilen bankalar için belirlenen değerlerin önemli bir kısmının 'stratejik değer' olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım yerli banka sahiplerinin satış konusundaki istekliliklerinin nedenini de ortaya koymaktadır: 'Eğer satışı zamanlama yanlışsa, bir başka ifadeyle, eğer geç kalınırsa bankanın stratejik değeri düşebilir'. Bu şartlar altında özellikle Avrupa'nın dev bankalarından gelen rekabet baskısı karşısında direnebilme gücünü kendisinde görebilecek yerli banka sayısı herhalde birkaçı geçemeyecektir. Üstelik bir sonraki aşamada sektör-içi satınalmalar yoluyla ilâve konsolidasyon da beklenmelidir; banka sayısı muhtemelen daha da azalacaktır. Konsolidasyon ya da yoğunlaşma; başka bir deyişle pazarın gittikçe daha az rakip arasında paylaşılması hem sektörün kendi iç dinamiklerinden hem de Avrupa'da süregiden satın alma ve birleşmelerin bize yansımından kaynaklanabilir. Buna yönelik hareketlenmelerin ilk işaretleri özellikle yabancılarla evlenen bankaların yöneticileri tarafından söylenen sözlerden anlaşılmaktadır.

Belirttiğim gibi sektördeki yabancı sermaye payındaki sıçrama bazılarınca alkışlarla karşılanırken; 'bankacılıkta yabancı sermayenin yoğunlaşmasının sakıncalı olup olmadığına' ilişkin tartışmayı da alevlendirmiştir. Yabancı sermayenin artılarına ve eksilerine dair bir tartışma başka bir yazıyı gerektirmekle birlikte burada sadece bankacılığın başka herhangi bir alandan farklı olarak bir 'istihbarat' yönü bulunduğu ve bu yönün çok büyük önem taşıdığı not edilmelidir. Öte yandan eğer sınırlandırma ya da tedbir gibi kavramların içi doldurulmaya çalışılırsa ilkin şunlar söylenmelidir: Herşeyden önce, bu yöndeki görüşlerin siyasî otorite tarafından benimsenmesi durumunda bile eldeki araçların teknik olarak çok sınırlı olduğu tekrarlanmalıdır. Örneğin 'düzenlemeler' yoluyla bir sınırlama mümkün görülmemektedir. Türk ekonomisinin bugünkü yapısı, dışa açıklık düzeyi, uluslararası parasal ilişkileri ve kambiyo rejimi bazılarınca 'geriye dönüş' anlamına gelebilecek bu tür düzenlemelerin yapılmasına imkân tanımamaktadır. Türkiye ekonomisinde son otuz yılda yaşananlar kamusal müdahale araçlarının etkisini büyük ölçüde aşındırdırılmış; piyasadaki güç dengelerinin baskın unsurları ulusüstü bir nitelik kazanmıştır. Bu şartlarda piyasadaki rekabet koşulları örneğin bir firmanın ya da bankanın devredilmesini zorluyorsa, bu zorlamaya direnmek bir süre sonra piyasadaki çekilmeyi de göze alabilmeyi gerektirebilir. Bu tür bir direnişin başarısı ve süresi, bir noktadan sonra karşılarında direnç gösterilenlerin finansal güçleri ve etki alanlarının genişliğiyle ilişkilidir. Ayrıca ekonomik koşulların yanı sıra Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne 'uyum süreci' ya da IMF'ye verilen taahhütler gibi başka hususlar da bu tür sınırlandırmaların nasıl yapılabileceği değerlendirilirken hatırdan tutulmalıdır. Bu şartlar altında, eğer siyasî otorite bu yönde bir tercihi benimsese bile bunun sadece bir ya da birkaç kamu bankasının kamuda kalmasıyla, bir başka ifadeyle özelleştirilmemesiyle

mümkün olabileceği düşünölmektedir. Tabii bu durum etraflıca değeriendirmeyi gerektiren başka konuları gündeme getirmektedir. Üstelik herhalukârda 'ama'lar sonlanmamakta ve örneğın IMF ile yapılan düzenlemelerin buna ne ölçüde imkân vereceğı akla gelmekte ve tartışma uzayıp gitmektedir...

Bankacılıkta Yabancı Sermaye

Uzunca bir süredir Türkiye'nin gündeminde bulunan yabancı sermaye olgusu üzerinde, önceleri genellikle finans dışındaki sektörler için durulurken; konu, 2001 yılındaki ekonomik bunalımın tetiklemeıyla bankacılık sektöründe açığa çıkan çöküşle birlikte finansal hizmetler sektörünün de gündemine girdi. Demirbank'ın İngiliz sermayeli HSBC tarafından satın alınması bu yeni gündemin habercisiydi. Ardından İtalyan UniCredito – Koçbank, BNP Paribas – TEB, Fortis – Dışbank, UniCredito/Koç – YKB, Rabobank – Şekerbank arasındaki devirlerle ya da devir söylentileriyle Türk bankacılığında yabancı sermaye konusu ekonomik gündemin en üst sırasına yerleşmiştir. Türk bankacılık sektöründe ortaya çıkan yabancı sermayeye ilişkin durumu anlayabilmek için konuyu dünya ekonomisinin bütünü içinde değeriendirmek gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru 'tekrar kurulmakta olan dünyanın' para sistemi 1944 yılında Bretton Woods Konferansı'nda şekillendirildi. Bu sistem zamanla artan sıkıntılara rağmen 1970'lerin başına kadar ayakta kalabilmişse de, 1971 yılında Başkan Nixon'ın Amerikan dolarının altına konvertibilitesinin kaldırıldığını ilân etmesiyle, finansal piyasalar açısından yeni bir döneme giriliyordu. Yine 1970'li yıllardaki petrol şoklarının ardından yaşanan ekonomik krizlerle birlikte İkinci Dünya Savaşını izleyen çeyrek asırdaki ekonomik büyüme ve refah artışı, yerini durgunluğa ve durgunluk içinde enflasyona bırakıyordu. Bu dönem 'risk' kavramının iktisadî anlamda yeni boyutlar kazandığı ve dolayısıyla ekonomik aktörlerin eskiye kıyasla daha riskli koşullara uyum için yeni stratejiler geliştirmeye zorlandıkları bir dönemdir. Hâlen süregiden bu dönemde, makroekonomik dinamikler hükümetleri tepki vermeye zorlarken, hâkim yaklaşım, savaş sonrasının Keynezyen politikalarından uzaklaşılmasıdır. Bu dönemde hükümetler 'serbestleştirici', bir başka ifadeyle yasal düzenlemeleri gevşetici politikaları benimsediler. Ayrıca, iletişim ve bilgi işlem teknolojilerindeki gelişmeler her alanda olduğu gibi finans alanında da ekonomik faaliyetin yapısını öncesiyle kıyaslanamayacak ölçülerde değışikliğe uğratmıştır. Sözü edilen koşulların yarattığı süreç kendi kendisini besleyerek, rekabetçi baskıları finansal sektörde görölmemiş ölçüde artırmıştır. Bu süreç bir bakıma 'küreselleşme' olarak adlandırılan sürecin bir parçasıdır. Gerçekte küreselleşme olgusunun iktisadî yönünün çoğunlukla sanıldığından hayli farklı olduğunu not etmekte fayda vardır. Çünkü geline aşamada bir küreselleşme gerçeğinden ziyade, dünya üzerinde 'üç büyük blok'un (ABD liderliğindeki NAFTA/Amerika bloğu, Japonya liderliğindeki Asya-Pasifik bloğu ve Avrupa Birliği) açığa çıktığı görölmektedir. Dolayısıyla, belki bir 'küresel pazardan' değil de 'üç bölgesel pazardan' söz edilmesi daha gerçekçi olacaktır.

Bu şartlar altında dışa açık ekonomilerde bankacılık sektörünün karşı karşıya bulunduğu durum şu şekilde özetlenebilir: Pazara giriş ve faaliyet koşulları büyük ölçüde serbestleştirilmiştir. Geleneksel anlamda banka olmayan fakat finansal hizmetler sunmaya başlayan firmalarla, pazara yurt dışından girişler ve doğrudan giriş biçiminde değeriendirilemese bile yurt dışındaki finansal kurumların sınır-ötesi faaliyetleri finansal piyasalardaki rekabetçi baskıları artırmış; dolayısıyla pazar doymuşlaşmış, kâr oranları düşmüştür. Sonuçta rakip bankalar (finansal kurumlar) 'en azından' rekabetçi güçlerini koruyabilmek için finansal yenilikler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Finansal yenilikler yeni ürünler, yeni süreçler ya da yeni pazarlar biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Yenilik kapsamında düşünölebilecek bu üç husus (ürün, süreç ve pazar) birlikte değeriendirilmelidir; çünkü her biri bir diğeri daha anlamlı kılabilcek etkiler yaratmaktadır. Konunun yazımızın

esasını oluşturan 'bankacılıkta doğrudan dış yatırımlar' olgusu, burada anılan pazar kavramı çerçevesinde düşünülmalıdır.

Bankacılık alanında dünyada bugüne kadar üç büyük dış yatırım dalgasından söz edilebilir. Bunların ilki 1830'lu yıllarda başlayan ve İngiliz bankalarıyla Hollanda bankaları tarafından, yine bu ülkelerin sömürgelerinde yapılan dış yatırımlardır. İkinci dalga 1960'lı yıllarda Amerikan bankalarının, daha sonraysa Japon bankalarının faaliyetleriyle belirginleşmiştir ve gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğrudur. Birinci ve ikinci dalgalarda bankalar kendi ülkelerinin çokuluslu firmalarını izlemek için dış yatırıma yönelmişlerdir (müşterini izle yaklaşımı). Üçüncü dalga ise 1990'larda ortaya çıkmıştır ve bu defa başı çeken bankalar sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin bankalarıdır. Önceki iki dalgadan farklı olarak bu defa dış yatırımın gerisindeki temel saik 'müşterinin izlenmesi' değil; doğrudan doğruya yerel finansal hizmetler talebinin karşılanmasıdır, özellikle perakendeci bankacılıktır. Dış yatırımların yönü de sanayileşmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğrudur ve belirgin şekilde dış yatırım çeken ülkeler Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Latin Amerika ülkeleridir. Bankacılıkta dış yatırımlar konusunu ele alan teorik çalışmalara bakıldığında, özetlenen tarihsel sürecin temel alındığı görülmektedir. Dolayısıyla, ilk kez Grubel'le başlayarak 1970'lerde oluşturulan 'çokuluslu bankacılık teorisi' ilk iki dış yatırım dalgasının sağladığı tecrübeye dayanılarak, doğrudan dış yatırım yapan bankaların esasen kendi ülkelerinin çokuluslu firmalarını izledikleri ve gittikleri ülkelerdeki yabancı ya da yerli büyük özel müşterilere yöneldiklerini savlamaktadır. Bir başka ifadeyle geleneksel teori bankacılıkta dış yatırım faaliyetlerinin, müşterilerin izlenmesi ve büyük yerli müşterilerin taleplerinin karşılanması biçiminde açıklanabileceğini ileri sürmektedir.

Bu yaklaşım günümüzün koşullarını açıklamaktan uzaktır. Çünkü, bankacılık alanında hâlen süregiden dış yatırım faaliyetlerinde, müşterilerin izlenmesi önem taşımadığı gibi yabancı sermayeli bankalar girdikleri pazarlarda esasen perakendeci bankacılıkta yoğunlaşıyorlar. Yeni koşullar altında çokuluslu bankacılığın izahında nasıl bir teorik yaklaşım geliştirilebileceği sorgulandığında ise diğer sektörleri içinde barındıran 'doğrudan dış yatırımlar literatürünün' göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Doğrudan dış yatırımlara ilişkin teoriler esas alınarak çokuluslu bankacılık konusunda değişik yönlere vurgu yapan farklı değerlendirmeler mümkün olabilir. Bununla birlikte literatürde genel kabul gören yaklaşımların başında gelen ve Dunning tarafından geliştirilen Eklektik Paradigma'nın ve Knickerbocker'ın Stratejik Rekabet Yaklaşımı'nın ortaya koyduğu analitik çerçevenin yardımıyla gerçekçi bir değerlendirme mümkün görünmektedir.

Eklektik Paradigma'ya göre bir firma kendi ülkesinin sınırları dışında yatırım yapabilmek için yatırımın yapıldığı ülkedeki yerli firmalara kıyasla bazı avantajlara sahip olmalıdır. Dış yatırımcı firma bu avantajları yerli firmalardan birine kiralayarak faaliyette bulunmak yerine, kendisi doğrudan pazara girmeyi tercih ediyorsa; bu tercih firmanın avantajlarını bünyesinde tutmak, bir başka ifadeyle içselleştirmek yoluyla yabancı pazardaki faaliyetinden daha yüksek oranda kâr etmeyi beklemesindedir. Ayrıca dış yatırımcı firma avantajlarını yeni bir pazarda kullanarak rekabet gücünü belirginleştirecektir. Çünkü sözü edilen avantajlar, yatırımcı firmanın kendi ülkesindeki pazarda, dış pazardaki ölçüde üstünlük sağlamıyor olabilir. Bu şartlar altında, herhangi bir dış yatırımcı firmanın dış yatırım kararında 'pazar arayışı', 'stratejik aktif arayışı', 'doğal kaynak arayışı' ya da 'etkinlik arayışı' belirleyici olmaktadır. Öte yandan Stratejik Rekabet Yaklaşımı'na göre firmalar dış yatırım kararı verme sürecinde rakiplerinin izleyerek kendi rekabetçi konumlarını nisbî olarak zayıflatmayacak yönde davranma eğilimi içindedirler. Dolayısıyla piyasadaki herhangi bir rakibin alacağı pozisyon bir diğerinin aldığı pozisyon ile yakından ilgilidir. Rakiplerden birinin – diyelim – yeni bir pazara girmesi diğerlerini de aynı yönde davranmaya zorlayacaktır.

Bu teorilerin sağladığı bakış açısı bankacılık sektöründeki mevcut dış yatırım dalgasının çözümlenmesinde kullanıldığında şunlar söylenebilir: Dış yatırım yapan bankalar kendi iç pazarlarında karşı karşıya kaldıkları rekabetçi baskı, pazar doygunluğu ve azalan getiriler karşısında yeni pazarların arayışına girmişlerdir. Sözü edilen her ekonomik bloğun gelişmiş

lkelerinin bankaları, başlangıçta stratejik pozisyon alma kaygısıyla, karşılıklı olarak birbirlerinin i pazarlarına girme abasındalarken gelinen aşamada, içinde buldukları ekonomik bloğun görece geri bölgelerine doğru büyüme eğilimindedirler. Avrupa Birliği söz konusu olduğunda bu bölge 'Avrupa ekonomik alanıyla' tamamen bütünleşmiş olan ve Avrupa Birliği'ne yeni giren ya da girmeye aday ülkelerdir (Türkiye de bu ülkeler arasındadır ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusu dikkate alınmaksızın; 1989'daki 32 Sayılı Karar, 1996'daki Gümrük Birliği ve son yıllarda yoğunlaşan mevzuat uyumu çalışmalarının yarattığı koşullarda, bütünüyle Avrupa ekonomik alanının bir parçası hline gelmiştir.). Yatırımcı bankalar genellikle gelişmiş ülkelerde kurulmuş büyük firmalardır ve kendi ülkelerinden daha az etkin finansal sektörleri olan ülkelere yönelmektedirler. Bu bankalar özellikle güçlü sermaye yapılarına ve gelişmiş yönetsel becerilerile dayanan bir rekabetçi üstünlüğe sahiplerdir (Bazı yazarlar ölçek ve kapsam ekonomilerinden söz etseler de bankacılık sektöründe ölçek ve kapsam ekonomileri konusu ayrıca tartışılması gereken bir konudur.). Dolayısıyla dış yatırıma mümkün kılabilen avantajlara sahip olan söz konusu bankalar özellikle pazar ve stratejik aktif arayışı içinde, etkin olmayan dış pazarlara yönelmeyi tercih etmekte ve kendi boylarındaki rakiplerinin davranışlarını çok yakından izlemektedirler. Bir başka ifadeyle bu büyüklükteki oyuncuların herhangi birinin bir dış yatırım hareketine diğerleri tarafından da en kısa zamanda tepki verilmektedir. Çünkü hiçbiri nisbî rekabet güçlerini coğrafi pazar anlamında kaybetmeyi göze alabilecek durumda değillerdir. Bir başka ifadeyle – diyelim – a bankası ile A ülkesinde rekabetçi bir denge oturtmuş bulunan b bankasının bu dengeyi koruyabilmesi için a bankasının B ülkesinin pazarına girmesi durumunda, b bankasının da B lkesi pazarına girmesi kaçınılmazdır. Bu oyun belki 'küresel' değil ama 'bölgesel' bir oyundur ve dolayısıyla büyük oyuncuları tahmin etmek hiç de g değildir.

Günümüzdeki dış yatırımda 'pazar arayışının' temel saik oluşu, yeni durumu geçmişteki benzerlerinden ayırmaktadır. Artık dış yatırımcı bankalar 'müşterilerini izlemek' yerine, yerel perakendeci bankacılık pazarlarına yönelmektedirler. Bu durumun bir başka sebebiyse, perakende pazardaki risk kompozisyonunun yapısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, sözü edilen yatırımcı bankaların esasında uzunca bir süredir, doğrudan girişi planladıkları ülkelerde dolaylı da olsa faaliyette bulduklarını ileri sürmek de mümkündür. Örneğin bu ülkelerin yerli bankalarına açılan sendikasyon kredileri ve çeşitli menkul kıymet yatırımları vasıtasıyla bu pazarların risk ve getiri koşullarına ilişkin değerlendirmeyi kolaylaştırabilecek önemli tecrübe kazanıldığı düşünülebilir.

Dikkat çekilmesi gereken diğer hususlar ise şunlardır: Yukarıda da değinildiği gibi dış yatırım yerinin seçiminde – genellikle – değinilen bloklaşma hususunun öncelikli etkileri görülürken, ayrıca büyüme ve ekonomik istikrar potansiyeli yüksek, dolayısıyla yüksek getiri oranları vaad edebilen ekonomiler tercih edilmektedir. Bununla birlikte, 'yeni yatırım' ve 'organik büyüme' değil de 'satın almalar' giriş yöntemi olarak seçilmektedir. Çünkü banka satın almak yenisini kurmaktan çok daha ucuz ve daha düşük risk taşıyan bir yöntemdir (Aynı durum neredeyse herhangi bir sektörde dış yatırım için geçerli olabilir; Türkiye bunun çarpıcı örneklerini yaşamaktadır.). Başlangıçta 'stratejik ittifak' veya 'iştirak' biçiminde görülebilecek dış yatırım hareketlerinde bile uzun dönemde 'kontrol' gücünün ele geçirilmesini amaçlayan hamleler beklemek g olmasa gerekir. Bu beklenti herşeyden önce 'dış yatırımın doğasına' dayanmaktadır; dış yatırım 'kontrol etmek' için yapılır. Yukarıda 'içselleştirme' kavramıyla vurgulanan, kontrol kavramının ta kendisidir. Sanırım Türk bankacılığındaki yabancı sermayeli girişlerin anlaşılabilmesi bakımından – bir kısa gazete yazısının sınırları içinde – bu tür bir değerlendirme yararlı olacaktır. Doğrudan Türk bankacılık sektörüne ilişkin bir çözümlenme ise belki bir başka yazının konusu olabilir.

TÜRK BANKACILIğINA YABANCI SERMAYELI GİRİşLER

Son dönemde Türkiye'nin ekonomi gündeminin en önemli konularından biri 'Türk bankacılığına yabancı sermayeli girişler' konusudur. Bu durum Türk bankacılık sektörünün yabancı sermaye olgusuyla ilk kez tanışıyor olmasından kaynaklanmıyor. Tersine, yabancı bankaların Türkiye'deki faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden bu yana, farklı yoğunluklarda da olsa her zaman mevcudiyetini korumuştur. Cumhuriyetin 1923'te kurulmasına rağmen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ancak 1930 yılında kurulabilmesi bile bu durumun çok çarpıcı bir örneğidir ve Osmanlı Bankası'nın Türkiye'deki faaliyetleriyle ilgilidir. Türkiye'deki yabancı sermayeli bankalar uzunca bir dönem, hem sayıca hem de faaliyet alanları bakımından dar bir çerçevenin içinde kalmışlardır. Öte yandan 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları sonrasında, faaliyet alanlarında çarpıcı bir genişleme olmamakla birlikte, sektördeki yabancı banka sayısı hızla artmıştır. Ancak, 2001 yılında yaşanan finansal krizin sonrasında Demirbank'ın İngiliz sermayeli HSBC tarafından satın alınmasıyla yeni bir döneme girilmiştir. Çünkü, Demirbank'ın devrinden önce Türkiye'deki faaliyetlerini sadece birkaç şube ile sürdüren HSBC, bu devir sonrasında Türkiye'deki varlığını yeni bir stratejiyle yürüteceğini ortaya koymuştur. Bu yeni strateji eskisinden farklı olarak pazarın geneline yönelen ve geniş bir şube ağıyla perakendeci bankacılığı esas alan bir stratejidir ve görülmektedir ki son dönemde sektöre dahil olan tüm yabancı sermayeli bankalar tarafından bütünüyle benimsenmektedir.

Peki Türk bankacılığında ne olmaktadır da birden bire yabancı sermayenin ilgisi bu ölçüde artmıştır? Aslına bakılırsa bu ilgi hiç de yeni değildir. Çokuluslu bankaların gözü esasında uzun süredir Türk bankalarının üzerinde olmakla birlikte, daha önceki dönemlerde bu tür girişler için koşullar ve dolayısıyla zamanlama uygun değilken koşulların daha uygun hale geldiği bir döneme girilmesiyle uzun zamandır sürdürülen 'izleme' aşamasından 'girişim' aşamasına geçilmiştir. Bu durumun ortaya konulabilmesi bakımından Türk ekonomisine ilişkin tarihsel sürecin hatırlatılmasında yarar vardır.

1980'lerin başına kadar ülke ekonomisinin girdiği krizlerin büyük ölçüde 'döviz darlığı' ile ilişkilendirilmesi, Türk firmalarının ihracata yönlendirilmeleriyle bu tür darboğazların kalıcı biçimde ortadan kaldırılabileceği inancını yerleştirmiştir. Bu yaklaşım sebebiyle 24 Ocak 1980 Kararlarından önceki dönemde dışa kapalı ithal ikameci yapının hâkim olduğu Türk ekonomisinde; bu tarihten sonra 'ihracata dayalı büyüme' olarak adlandırılan, özellikle dış ticaretin serbestleştirildiği ve teşvik edildiği bir devre yaşanmıştır. Dolayısıyla, başlangıçta devletin uygulamaya soktuğu çeşitli türde teşvik tedbirlerinin de katkısıyla firmaların ihracat performansları çarpıcı ölçüde iyileşmiştir. Ayrıca, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu 1989 yılında alınan 32 Sayılı Karar ile değiştirilmiş ve Türkiye ile dışı arasındaki sermaye hareketlerini kısıtlayan düzenlemeler yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması 1996 yılının başında uygulamaya sokulmuş; 1999 yılında kamusal nitelikli uyuşmazlıklarda da hakeme başvurulabilmesi imkanı (uluslararası tahkim) yasal düzenlemeye bağlanmış; 2003 yılındaki yeni yasayla, yabancı sermayeli yatırımlar önündeki akla gelebilecek tüm kısıtlamalar kaldırılmış ve böylelikle Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşme süreci tamamlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi – siyasi boyutta Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin nasıl sonuçlanacağı dikkate alınmaksızın – Avrupa Birliği merkezli geniş Avrupa ekonomisinin bir uzantısı biçimine dönüşmüştür.

Bu ekonomik yapı dönüşümünün Türk firmalarının faaliyetleri ve rekabet güçleri üzerinde büyük ve kalıcı etkiler yaratması kaçınılmazdır. 1980'lerden önce, esasen iç pazar için ve koruma duvarları ardında yüksek kâr oranlarıyla çalışan Türk firmaları; yirmi yıla sığan görece kısa sayılabilecek bir süreç içerisinde, ulusal pazarın dışa entegrasyonu sonucunda yeni rekabet stratejileri geliştirmek zorunda kalmışlardır. Özellikle Gümrük Birliği'ne girildiği 1996'dan sonra yerli firmalar için 'iç pazar – dış pazar ayrımı' dahi anlamını yitirmiştir. Bir başka ifadeyle, iç ve dış pazarlardaki rekabet koşulları 'aynılaşmıştır'. Dolayısıyla firmalar – normalde – dış pazarlarda rekabet ettikleri yabancı ülke firmalarıyla, kendi iç pazarlarında da rekabet etmek zorunda kalmışlardır. Öte yandan Türk firmalarının 1980'i izleyen on beş yıl zarfında ihracat yoluyla dış pazarlara yönelmeleri, bu tecrübeyi edinmiş olan firmaların yeni

rekabet koşullarına daha hızlı uyum sağlayabilmelerini mümkün kılmıştır.

Bu şartlar altında Türk bankacılık sektörü, 'satın almalara' dayanan yayılcı stratejiler izleyen Avrupalı bankalar için kuşkusuz iştah kabartıcıdır. Çünkü hem mevcut pazar büyüklüğü, hem de pazarın büyüme potansiyeli dikkate alındığında; dev Avrupalı bankaların arasındaki oligopolist rekabetin Türkiye pazarına girişi kaçınılmaz kıldığı görülmelidir. Bir başka ifadeyle, bu şartlar altında eski kıtanın her büyük oyuncusu geniş Avrupa pazarının bir başka köşesindeki rekabetçi dengelerin kendisi aleyhine değişmemesi bakımından Türkiye'de olmak zorunluluğunu hissetmektedir. Yani, sektöre her bir yabancı sermayeli giriş bir başka yabancı sermayeli girişi uyarmakta ve hatta zorlamaktadır. Bu durumun derinlemesine kavranabilmesi için çokuluslu büyük – özellikle de Avrupalı – bankalar arasındaki rekabetçi dengelerin incelenmesinde yarar vardır.

Öte yandan bankacılık sektöründeki geleneksel yerli oyuncuların büyük çoğunluğunun, finans dahil türlü sektörde faaliyette bulunan gruplar oluşları konunun diğer yanını oluşturmaktadır. İç pazarın geleneksel niteliklerini yitirerek geniş Avrupa pazarının uzantısına dönüşmesi rekabeti artırmış ve sektörel yoğunlaşmayı/odaklanmayı zorunluluk haline getirmeye başlamıştır. Bu, tüm sektörlerde eşanlı rekabet edilemeyeceği; dolayısıyla bazı sektörlerden çekilmek zorunda kalınacağı anlamına gelmektedir. Üstelik son dönemde yaşanan krizler ve bunlar sonrasında ortaya çıkan yeni düzenlemeler, bankacılık işini eskiye kıyasla çekici olmaktan çıkardığı gibi; 'geleneksel birikim modelinin' de artık işlemeyeceği anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi bu modelde bankacılık, grup şirketleriyle stratejik entegrasyon içinde düşünülmekte ve bir şirketler grubunun üyesi olan bir bankanın bütünüyle ayrı bir bünye olarak görülmesi yerine, grubun finansal motoru olarak algılanması ve kullanılması söz konusu edilmektedir. Yukarıda sıralanan tüm gelişmeler bu modelin sonunu getirmiştir. Elbette, burada sözü edilen hakim yaklaşımın iyi örneklerinin de bulunduğu unutulmamalıdır ve modelin bütünüyle eleştirildiği kanısı uyanmamalıdır. Tersine, Türkiye gibi sermayenin kıt olduğu ülkelerin tümünde benzer birikim modelleri benimsenmiş ve farklı ölçülerde de olsa başarı elde edilmiştir. Türkiye'de ise kamu ve özel sektörde bu modelin çok başarılı örnekleri de görülmekle beraber gittikçe artan 'yozlaşma' maalesef modelin iyi örneklerini de unutturmuştur.

Dolayısıyla Türk bankacılık sektöründe yaşanan değişimi ve bunları zorlayan krizleri Türk ekonomisinin 'reel' sektörlerinden ve 'genel birikim modelinden' bağımsız düşünmek mümkün değildir. Yeni durum çok sayıda bankanın tasfiyesini zorlamış ve oyuncu sayısı doğal olarak azalmıştır. Öte yandan, varlığını sürdürenler arasında Avrupa'nın dev bankalarından gelen devir teklifleriyle birlikte hissedilecek olan rekabet baskısı karşısında direnebilme gücünü kendisinde görebilecek yerli bankaların sayılarının da pek fazla olamayacağını iddia etmek zor değildir. Bu noktada, oligopolist rekabetin uyardığı reaksiyoner stratejilerin (rakiplerin hareketlerini esas alarak davranmaya dayanan stratejiler), 'satın alma yönünde güdülenmiş' yabancı alıcılar kadar 'pazardan çıkışta geri kalma ve zarara uğrama' kaygısıyla hareket edebilecek satıcılar için de geçerli olacağı not edilmelidir. Bu çerçevede, bugünlerde dile getirilen ve sektördeki yabancı sermaye payının hangi düzeylere erişebileceğine ilişkin görüşlerin genellikle çok iyimser oldukları düşünülmektedir. Ayrıca bu tür tahminlerin ne tür varsayımlara dayandırıldıkları da genellikle açıklanmamaktadır. Son olarak, Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayenin sınırlanması yönündeki görüşlerin benimsenmesi durumunda, eldeki politika seçeneklerinin de çok sınırlı olduğu not edilmelidir. Bu doğrultudaki tercihler değerlendirilirken kamu bankalarının konumu ve geleceği çok büyük önem taşımaktadır. Tabii kamu bankalarının özelleştirilmesi konusunu da içeren böylesine karmaşık bir analiz bu kısa yazının sınırlarını aşmakta ve bir başka yazıyı gerektirmektedir.